

УДК 338.242

DOI: 10.30857/2413-0117.2019.2.2

Тетяна М. Майборода
Сумський державний університет, Україна
ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ
В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті підкреслюється загально визнаний факт виняткової значущості галузі освіти для забезпечення економічного та соціального розвитку країни, підвищення її конкурентоспроможності на світовій арені та наукоємності її виробництва. Наголошується, що освітня сфера є життєво необхідною ланкою, що поєднує всі сектори економіки та соціальну сферу, є супровідним елементом у житті кожної окремо взятої людини і формує її людський та соціальний капітал. Відзначається, що зазвичай освіта була підконтрольною сферою держави, яка визначала основні її напрямки й орієнтири розвитку та регулювала її діяльність. Проте на сьогоднішній день спостерігається реформування освітньої сфери в більшості країн світу, що передбачає послаблення ролі держави та перехід на умовний механізм саморегулювання. Саме тому, розгляд галузі освіти як об'єкта ринкового регулювання набуває особливої актуальності в сучасних реаліях, що й зумовило проведення дослідження в цьому напрямку. У статті детально проаналізовано галузь освіти як одну з основоположних сфер системи національного господарства через призму ринкового механізму її регулювання, що дозволяє визначити основним її об'єктом таку категорію, як освітня послуга. У результаті дослідження поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців було виділено основні та специфічні риси, що визначають особливості функціонування галузі освіти як системи змішаних приватно-суспільних благ. Розглянуто також основні підходи до трактування ринку освітніх послуг, його функцій та ключових структурних елементів, до яких передусім відносяться споживачі та постачальники, посередники, джерела фінансування та інші особливості. На основі проведеного дослідження автором робиться висновок про необхідність державного регулювання галузі освітніх послуг у поєднанні із застосуванням основ ринкового механізму.

Ключові слова: освітня сфера (галузь); освітня послуга; система національного господарства; державне регулювання; ринкове регулювання.

Татьяна Н. Майборода
Сумской государственной университет, Украина
ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННО-РЫНОЧНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СФЕРЫ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье подчёркивается общепризнанный факт исключительной значимости сферы образования для обеспечения экономического и социального развития страны, повышения её конкурентоспособности на мировой арене и наукоёмкости её производства. Акцентируется, что область образования является жизненно необходимым звеном, объединяющим все секторы экономики и социальную сферу, является сопроводительным элементом в жизни каждого отдельно взятого человека и формирует его человеческий и социальный капитал. Отмечается, что образование обычно было подконтрольной сферой государства, которое определяло её направления и ориентиры развития и регулировала её деятельность. Однако на сегодняшний день наблюдается реформирование образовательной сферы в большинстве стран мира, что предусматривает ослабление роли государства и переход на условный механизм саморегулирования. Именно поэтому, рассмотрение области образования как объекта рыночного регулирования приобретает особую актуальность в современных реалиях, что и обусловило проведение исследования в данном направлении. В

статтє подробно проаналізована отрасль образования как одна из основных сфер системы национального хозяйства через призму рыночного механизма её регулирования, что позволяет определить основным её объектом такую категорию, как образовательная услуга. В результате исследования взглядов отечественных и зарубежных учёных были выделены основные и специфические черты, которые определяют особенности функционирования отрасли образования как системы смешанных частно-общественных благ. Рассмотрены также ключевые подходы к трактовке рынка образовательных услуг, его функций и ключевых структурных элементов, к которым прежде всего относятся потребители и поставщики, посредники, источники финансирования и другие особенности. На основе проведённого исследования автором делается вывод о необходимости государственного регулирования отрасли образовательных услуг в сочетании с применением основ рыночного механизма.

Ключевые слова: образовательная сфера (отрасль); образовательная услуга; система национального хозяйства; государственное регулирование; рыночное регулирование.

Tetyana M. Mayboroda

Sumy State University, Ukraine

SPECIFIC FEATURES OF GOVERNMENT-MARKET REGULATION IN THE AREA OF EDUCATION WITHIN THE NATIONAL ECONOMIC DOMAIN

The article emphasizes a commonly recognized fact of exceptional significance of education for national economic and social development, enhancing its competitiveness in the world arena and knowledge-intensity of production. It is argued that education is a vital link that unites all sectors of the economy and social aspects as well as a critical accompanying element in the life of every individual that creates human and social capital. Traditionally, education refers to the area of a government regulation and control that sets its development priorities and vectors. However, to date, reforming the education sector is becoming a global mainstream trend which promotes a shift from government regulation towards a conditional mechanism of self-regulation. Thus, viewing education as an object of market regulation is of particular relevance in modern realia which has underpinned the objectives of this study. From the national economic development perspective, the article provides insights on education industry through the prism of a market mechanism which allows for identifying an educational service category as its major regulation object. Based on the domestic and international research surveys, the key and characteristic features of the education sector have been revealed which determined its specifics as a system of mixed private-public goods. The study also discusses the basic approaches to the interpretation of an education market, its functions and key structural elements which primarily include consumers, suppliers, intermediaries, sources of finance, etc. On the basis of research findings, a conclusion has been made about the critical need to balance government regulation of the educational services sector with the use of market mechanisms and tools.

Keywords: area of education (industry); educational services; national economy; government regulation; market regulation.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Галузь освіти, як особлива сфера системи національного господарства країни, функціонує на відповідному ринку з його особливостями та законами. Дана галузь спрямована передусім на всебічний розвиток та навчання особистості та соціуму, забезпечення кожної ланки господарювання кваліфікованими працівниками, формування конкурентоспроможної та наукоємної економіки і сприянню загальному соціальному

благополуччю тощо. Переважно соціальний характер галузі освіти передбачає значний контроль та регулювання з боку держави, що диктує свої правила. З іншого боку, галузь освіти є достатньо широкою та комплексною категорією, що об'єднує численні освітні продукти і послуги, функціонування яких підпадає під закони ринкового регулювання. В результаті цього і формується особливий механізм державно-ринкового регулювання галузі освіти, що буде більш детально досліджено в даній статті.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. На основі положень загальної економічної теорії про ринок як механізм функціонування національного господарства, були сформовані сучасні уявлення про функціонування ринку в галузі освіти, що з різних сторін досліджували А.А. Антохов [1], Е.В. Бурденко [3], А.С. Воронцова [5], Л.В. Іванютіна [12], І.С. Каленюк [13], С.В. Кузнецова [15], Т.В. Матюк [20], Е.Н. Попов [26], Г.З. Чекаловська [31] тощо.

Невирішені частини дослідження. Незважаючи на значні напрацювання в даній сфері, питанню систематизації основних підходів до розуміння сутності галузі освітніх послуг як елемента системи національного господарства, що підпадає під регулювання як з боку держави, так і ринку, присвячено недостатньо уваги.

Метою даної статті є дослідження особливостей державно-ринкового регулювання галузі освітніх послуг в системі національного господарства країни.

Досягти поставленої вище мети можливо за допомогою наступних завдань, що висунуті в даній роботі:

- проаналізувати основні підходи науковців щодо сутності освітніх послуг як основного товару в галузі освіти та виділення його специфічних властивостей;
- дослідження сутності галузі освітніх послуг як елемента системи національного господарства країни.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Галузь освіти, незважаючи на її специфічне становище та яскраво виражений соціальний характер, підпадає під дію ринкового механізму. Це дозволяє розглядати ринок в сфері освіти за допомогою наступних основоположних категорій:

- попиту, який характеризується потребою людей в тому чи іншому товарі (послугі), бажанні їх задовольнити;
- пропозиції, яка є загальною кількістю товарів (послуг), які призначені для продажу;
- ціни як економічної категорії, що формується під впливом багатьох факторів (зокрема, в процесі виробництва і реалізації продукції чи наданні послуг, урівноваження попиту та пропозиції на ринку тощо).

Щодо основного об'єкту ринку в галузі освіти, який являє собою товар чи послугу, що формує попит і пропозицію та щодо яких встановлюється ціна, то в науковій літературі немає однозначного виділення.

На думку І.С. Каленюк, основним результатом освіти є «система знань, умінь і навичок, що передаються людині в процесі навчання» [13].

Інші науковці в якості результату освітнього процесу розглядають окрему особистість, тобто «соціальну істоту, яка включена в суспільні стосунки і є діячем (суб'єктом) цих стосунків [14].

Проте ці думки є спірними, адже ні знання, ні кваліфікація фактично не є об'єктом купівлі-продажу. Натомість, найбільш доцільно розглядати освітній продукт або освітню послугу основним об'єктом та фактичним товаром ринку, який в подальшому дослідженні будемо називати ринком освітніх послуг.

На нашу думку, слід виділити підхід, за яким освітня послуга при її споживанні перетворюється в робочу силу, якість якої залежить не тільки від сукупності спожитих

освітніх послуг, але й від кількості і якості особистої праці, витраченої під час споживання цих послуг, особистих здібностей, ступеня їх реалізації та інших суб'єктивних факторів [26].

Розглянемо основні підходи науковців щодо трактування даної категорії в табл. 1.

Таблиця 1

Основні підходи до трактування поняття «освітня послуга»

Джерело	Характеристика
А.А. Антохов [1]	– класичне визначення: певний вид товару, особлива споживча вартість процесу праці, діяльність для задоволення потреб учасників освітнього процесу – маркетингове визначення: обсяг навчальної і наукової інформації, яка трансформується в процесі навчання в певну суму знань для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб у загальноосвітній, професійно-кваліфікаційній підготовці, перепідготовці, навчанні впродовж усього життя.
О.В. Бурденко [3]	Сукупність послуг, безпосередньо пов'язаних з втіленням базисних цілей освіти, реалізацією його місії
А.Я. Дмитрів [7]	1) з погляду особистості – процес передачі кінцевому споживачеві сукупності знань, вмінь та навичок професійного змісту, які необхідні для задоволення його особистих потреб в отриманні професії, а також самовдосконаленні та самоствердженні; цей процес здійснюється за тісної взаємодії зі споживачем відповідно до встановленої програми та за певною формою (стаціонарна, заочна, вечірня або дистанційна); 2) з погляду підприємства – це процес фахової підготовки, підвищення кваліфікації або перепідготовки персоналу, яка необхідна для забезпечення його подальшої працездатності, підтримки конкурентоздатності людського капіталу і розвитку у змінному ринковому середовищі; 3) з погляду держави – процес, який забезпечує розширене відтворення сукупного особистісного та інтелектуального потенціалу суспільства.
К.М. Євменкова [10]	Специфічний товар у вигляді сукупності навчальної та наукової інформації, що передається студенту у вигляді системи знань та практичних вмінь і навичок, за умови успішного засвоєння якої студент отримує відповідну кваліфікацію
Л.В. Іванютіна [12]	Комплексний процес, спрямований на передачу знань, умінь, навичок загальноосвітнього, професійного характеру споживачеві в ході освітньої програми, з метою задоволення особистих, групових і суспільних потреб споживачів в придбанні освіти, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, підприємства, суспільства
І.С. Каленюк [13]	Результат здійснення різноманітної (педагогічної, виховної, наукової, організаційно-управлінської) діяльності працівниками сфери освіти для задоволення освітніх потреб окремих людей і всього суспільства
С. Ніколаєнко [23]	Не матеріальні, а соціальні блага, система знань, інформації, умінь і практичних навичок, задоволення її різноманітних освітніх потреб і реалізації особистих здібностей їхнього споживача
Т.Є. Оболенська [24]	Специфічний товар, який задовольняє потребу людини в набутті певних знань, навичок і вмінь для їхнього подальшого використання в професійній діяльності

Виходячи з наведених вище визначень, освітня послуга є специфічним товаром, що вимагає виділення головних її відмінних рис:

- мають нематеріальний характер, а отже їх неможливо фізично відчувати до моменту надання, можуть виражатися у вигляді навчальних планів та програм, навчально-методичного комплексу, дипломів та сертифікатів, ліцензій та документів на акредитацію тощо;

- є невід’ємними від суб’єктів, що їх надають (освітніх провайдерів та найманих ними викладачів, вчителів);

- не має можливості виробити про запас та зберігати, вони потребують постійного оновлення та адаптації до умов зовнішнього середовища через високий відсоток застарівання інформації, її забування; хоча ефект на майбутнє у вигляді засвоєних знань та набутих умінь зберігається;

- процес надання освітньої послуги зазвичай займає тривалий проміжок часу, що залежить від складності та обсягу послуги, її мети;

- досить важко попередньо оцінити якість послуг, визначається зазвичай після надання в результаті діяльності здобувача освітніх послуг;

- є достатньо об’ємним поняттям, що охоплює послуги на різних рівнях освіти, а отже розглядається як змішане (особисте та суспільне) благо;

- спостерігається відсутність передачі права власності на освітню послугу в процесі купівлі-продажу;

- товар, що має власну вартість (сукупність ресурсів, необхідних для створення послуги) та споживчу вартість (здатність задовольнити потреби не лише окремого індивіда, а й суспільства) [1, 32].

Як бачимо, освітня послуга має чітко виражений соціальний характер, що проявляється передусім в підвищенні рівня освіти і культури населення. Така соціальна приналежність передбачає обмежений характер ринкових відносин в галузі освіти та суттєву роль держави в процесах її функціонування та розвитку. Окрім того, в переважній більшості соціальні послуги вважаються суспільними благами.

У своїй роботі С.В. Кузнецова, виділяє наступні властивості суспільних благ:

- сфера споживання суспільного блага поширюється на всіх членів суспільства, виключена автономність їх споживання (неподільність і колективний характер споживання);

- збільшення числа споживачів блага не тягне за собою зниження їх корисності для кожного з них (неконкурентність в споживанні);

- обмеження доступу споживачів до такого блага практично неможливо (невиключеність);

- поточне споживання суспільного блага не скорочує споживання наступного покоління людей (довготривалий генераційний ефект);

- суспільне благо породжує значний зовнішній позитивний ефект (позитивні екстерналії), який випадає на долю третіх осіб, які не беруть участі безпосередньо у виробництві або споживанні суспільного блага, і виражається у змінах якості життя всього суспільства [15].

Діаметрально протилежними до цих всіх властивостей вважаються приватні блага або блага індивідуального споживання. Проте в реальних умовах господарювання «чисті» приватні чи суспільні блага зустрічаються досить рідко, не є виключенням і освітні послуги.

На думку більшості науковців [5, 15, 20, 31], освітня послуга вважається змішаним або приватно-суспільним благом, що поєднує їх ознаки в залежності від її специфіки. Приватний характер освітньої послуги особливо гостро починається проявлятися в професійній, вищій та освіті дорослих, адже на цих рівнях починає проявлятися виключність

послуг, які становляться об'єктом купівлі-продажу і мають особливу споживчу вартість і ринкову ціну, яка визначається попитом і пропозицією.

Досить цікавою є характеристика освітніх послуг Є.Г. Григор'євої в залежності від тривалості їх надання (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика освітніх послуг за тривалістю їх надання

Тривалість послуги	Характеристика
Короткостроковий період	– високий ступінь індивідуальності і нестандартності в залежності від професійного рівня вчителя, місця, часу їх надання та інших факторів; – достатня варіативність використання цих факторів; – відсутність фінансового ризику у зв'язку з відсутністю сировини.
Середньостроковий (до одного року) і довгостроковий період (понад один рік)	– довготривалий характер надання; – необхідність державного або суспільно-державного контролю; – значущість витрат на їх всебічне забезпечення; – високий ступінь фінансового ризику для новостворених освітніх установ; – скорочення ступеня свободи при виборі умов надання, в тому числі за рахунок встановлення комплексу вимог (державних освітніх стандартів) до різних за рівнем освітніх програм і необхідністю належного ресурсного забезпечення освітнього процесу.

Джерело: [6].

Повертаючись до рівня ринку освітніх послуг, зазначимо про відсутність єдиного підходу до трактування даного поняття.

Відповідно до класичного ринкового підходу, його можна розуміти як саморегулюючу сферу економічних відносин між продавцями і покупцями з приводу купівлі-продажу товару освітня послуга. Зміст регулювання полягає в тому, щоб в кожен момент часу узгоджувати за термінами, якістю та обсягами пропозиції освітніх послуг навчальними закладами або індивідуальними виробниками відповідно до структури індивідуальних потреб і форм власності [29]. У зв'язку з цим, ринок освітніх послуг виступає складовою ринку послуг, який в свою чергу входить в структуру товарного ринку, як елемента всієї ринкової економіки.

Розглядаючи ступінь зв'язку із зовнішнім середовищем ринок освітніх послуг можна вважати відкритою системою, в якій економічні суб'єкти – власники факторів виробництва вільно взаємодіють між собою та з іншими системами суспільства (економічною, соціальною, політичною) [25].

На думку групи авторів на чолі з Т.Н. Неровнею, ринок освітніх послуг розглядається з точки зору інституційного підходу, а отже розуміється як «сукупність соціально-економічних інститутів, які організують структурні та легітимні господарські відносини, що виникають між економічними агентами в процесі виробництва, обміну і споживання освітніх послуг» [28]. У зв'язку з цим виділяються наступні складові ринку:

– основні суб'єкти: індивіди, домогосподарства, підприємства, держави, що визначають обсяг і характер попиту на освітні послуги і їх пропозицію різними освітніми установами;

– нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері освіти;

– система неформальних інституційних структур (відносно традицій, культури, релігії, недержавні інститути як приватні репетитори, приватні бізнес-школи тощо);

– професійна і трудова мобільність суб'єктів ринку освітніх послуг.

Досить слушно відмічає Л.М. Ільїч, що ринок освітніх послуг як підсистема ринкової економіки «виконує роль виробника інтелектуальної та інтелектуальноємної продукції, що забезпечує постійне та безперервне оновлення ресурсної бази виробництва, удосконалення якості суспільного інтелекту, науково технічний розвиток суспільства, соціально економічні зміни в якості життя» [24].

Інші науковці зазначають, що ринок освітніх послуг, є з одного боку самостійним ринковим утворенням, з іншого – складовою частиною ринку капіталу, так як знання вміння та навички є формою людського капіталу [27]. Фактично, він поєднує в собі ринкові і неринкові механізми діяльності, що впливає зі специфіки освіти як послуги, спрямованої на задоволення не тільки приватної потреби, а й суспільної [26].

Досліджуючи сутність ринку освітніх послуг, доцільно також зосередитися на його функціях:

– саморегулююча, що виявляється в розширенні масштабів надання послуг та підвищенні ціни на них при зростанні попиту відповідно до умов ринкової економіки;

– регулююча, яка встановлює певні пропорції в наданні освітніх послуг і обміні ними (тобто, регулювання попиту і пропозиції н освітні послуги, ціноутворення на ринку тощо);

– стимулююча, що виражається у впровадженні нових освітніх технологій, що сприяють зниженню витрат і зниження цін на підготовку фахівців, створення умов для конкурентоспроможності освітніх послуг, формування науково-технічного інтелектуального потенціалу суспільства;

– суспільної значущості освітніх послуг в умовах їх бездефіцитності, задоволення специфічних потреб людей в культурному і особистісному саморозвитку;

– демократизації, що виявляється в диференціації освітніх установ і звільнення освіти від нежиттєздатних елементів [11, 25].

При чому, основні структурні елементи такого ринку можна охарактеризувати наступним чином (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика основних структурних елементів ринку освітніх послуг

Структурний елемент	Характеристика
Споживачі освітніх послуг (попит)	Фізичні особи-здобувачі освіти (безпосередньо); домогосподарства, суб'єкти господарювання та держава (опосередковано)
Постачальники освітніх послуг (пропозиція)	Освітні провайдери (державної та недержавної форми власності, громадські організації та інші об'єднання тощо)
Посередники надання освітніх послуг	Служба зайнятості, біржа, органи реєстрації, ліцензування та акредитації для освітніх провайдерів, освітні центри, асоціації, фонди тощо
Особливості надання освітніх послуг	На безоплатній основі, на платній основі
Джерела фінансового забезпечення освітньої послуги	Бюджетні кошти, позабюджетні кошти (кошти юридичних та фізичних осіб на різних умовах)

Виходячи з усього вищенаведеного, держава займає домінуючу позицію як зі сторони попиту (адже створює місця державного замовлення для поповнення кваліфікованої робочої сили), так і пропозиції (у вигляді державних навчальних закладів) на ринку освітніх послуг.

Іншою вагомою рисою ринку освітніх послуг є його соціальний характер, а отже він не може функціонувати абсолютно на ринкових засадах та вимагає державного втручання.

Ринок освітніх послуг може виступати ефективним інструментом ринкової економіки лише за умови наявності мобільної системи освіти, яка гнучко реагує на попит на ринку праці та здатна забезпечити економіку фахівцями належного рівня [24].

Все це зумовлює високу важливість і необхідність саме державного регулювання галузі освітніх послуг.

На думку групи дослідників, держава виконує наступні функції в процесі регулювання ринку освітніх послуг:

- забезпечення інституційно-правової основи діяльності агентів;
- компенсація негативних ефектів ринкової поведінки і задоволення потреб економічних агентів в тій частині благ, які ринок зробити не може, або виробляє в недостатній кількості;
- створення умов для нормального інвестиційного клімату в країні з метою залучення коштів приватного сектора в сферу освіти [23].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Галузь освіти є складною системою соціально-економічних взаємозв'язків щодо виробництва, обміну та споживання такого товару як освітня послуга на відповідному ринку. Освітня послуга є достатньо специфічним товаром, що зумовлює особливості механізму ринково-державного регулювання. Okремо слід відмітити, що держава займає домінуючу роль у галузі освіти, виступаючи як з боку попиту, так і пропозиції, а також різних рівнів забезпечення та регулювання. Ринок освітніх послуг є досить важливим елементом системи національного господарства, адже фактично формує якісний людський капітал, що використовуються в усіх інших сферах економіки та суспільного життя.

References

Література

1. Antokhov, A.A. (2009). Rynok osvitynih posluh u svitli klasychnoho ta novitnikh pidkhodiv do doslidzhennya [The market of educational services in the light of classical and new approaches to research]. *Rehionalna ekonomika [Regional economy]*. No. 1. P. 251–259. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2009_1_33. [in Ukrainian].
2. Burdenko, E.V. (2015). *Ekonomicheskie subekty i povedenie gosudarstva na rynke obrazovatelnykh uslug [Economic entities and the state's behavior in the market of educational service]*. Praha: Stredoevropsky Vestnik pro Vedu a Vyzkum. Vol. 82. 57 p. [in Russian].
3. Vorontsova, A.S. (2018). *Finansove zabezpechennya rozvytku systemy osvity vprodovzh usoho zhyttya [Financial support for the development of the education system throughout the whole life: PhD thesis]*. Sumy: SumDU. 272 p. [in Ukrainian].
4. Hryhoreva, E.H. *Obrazovatel'naya usluha kak obekt ekonomicheskoho analyza [Educational service as an object of economic analysis]*. Retrieved from: http://old.ippd.ru/bibl/pedagog_razvitie/pr_st.html [in
1. Антохов А. А. Ринок освітніх послуг у світлі класичного та новітніх підходів до дослідження [Електронний ресурс] / А. А. Антохов // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 251–259. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2009_1_33.
2. Бурденко Е. В. Экономические субъекты и поведение государства на рынке образовательных услуг / Е. В. Бурденко. – Praha: Stredoevropsky Vestnik pro Vedu a Vyzkum, 2015. – Т. 82. – 57 с.
3. Воронцова А. С. Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя: дисертація ... канд. екон. наук, спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / А. С. Воронцова. – Суми: СумДУ, 2018. – 272 с.
4. Григорьева Е. Г. Образовательная услуга как объект экономического анализа [Электронный ресурс] / Е. Г. Григорьева. – Режим доступа: [old.ippd.ru/](http://old.ippd.ru/bibl/pedagog_razvitie/pr_st.html)

- Russian].
5. Dmytriv, A.Ya. (2010). Kharakterystyka osoblyvostey osvitnoyi posluhy z pohlyadu marketynhu [Characteristics of the educational services from the point of view of marketing]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika" [Visn National University "Lviv Polytechnic"], No. 690, P. 40–42. [in Ukrainian].
6. Yevmenkova, K.M. (2009). Osvitnya posluha yak ekonomichna katehoriya [Educational service as an economic category]. Ekonomika i rehion [Economy and region], No. 3 (22), P. 172–175 [in Ukrainian].
7. Zazymko, A.Z. (2005). Politychna ekonomiiia [Political economy: tutorial]. Kyiv: KNEU. 358 p. [in Ukrainian].
8. Yvanyutyna, L.V. (2007). Rynok obrazovatelnykh usluh vyssheho professyonalnoho obrazovanyya: monytorynh y razvytye (na prymere Altayskoho kraja) [Market of educational services of higher vocational education: monitoring and development (on an example of Altai Krai): PhD thesis]. Barnaul. 197 p. [in Russian].
9. Kalenyuk, I.S. (2003). Ekonomika osvity [Economics of Education: tutorial]. Kyiv: Znannya Ukrainy. 316 p. [in Ukrainian].
10. Karamushka, L. (2002). Pryntsyp humanizatsiyi upravlinnya yak odyn z providnykh pryntsypiv osvithnoho menedzhmentu [Principle of humanization of management as one of the leading principles of educational management]. Osvita i upravlinnya [Education and Management], Vol. 5, No. 4, P. 41–57 [in Ukrainian].
11. Kuznetsova, S.V. (2008). Teoretyko-metodolohycheskye aspekty razvytyya rynku obrazovatelnykh usluh [Theoretical and methodological aspects of the development of the market for educational services]. Novye tekhnolohyy v obrazovanyy: Prylozhenye k zhurnaluvy Sovremennyye naukoemkye tekhnolohyy [New technologies in education: Supplement to the journal Modern High Technologies], No. 3, P. 14–21 [in Russian].
12. Lohachev, V., Zhernov, E. (2006). Intellectualnyi kapital s pozitsii trudovoi stoimosti [Intellectual capital from the standpoint of labor value]. Ekonomist [Economist], No. 9, P. 36–41 [in Ukrainian].
13. Maljuk, A. (2015). Hlobalizatsiya yak protses vynyknennya informatsiynoho suspilstva [Globalization as the process of the emergence of an information society. bibl/pedagog_razvitie/pr_st.html].
5. Дмитрів А. Я. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу / А. Я. Дмитрів // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2010. – № 690. – С. 40–42.
6. Євменькова К. М. Освітня послуга як економічна категорія / К. М. Євменькова // Економіка і регіон. – 2009. – № 3 (22). – С. 172–175.
7. Зазимко А. З. Політична економія: навч. посібник / А. З. Зазимко. – К.: КНЕУ, 2005. – 358 с.
8. Иванютина Л. В. Рынок образовательных услуг высшего профессионального образования: мониторинг и развитие (на примере Алтайского края): дис. ... канд. экон. наук / Л. В. Иванютина. – Барнаул, 2007. – 197 с.
9. Каленюк І. С. Економіка освіти : навч. посіб. / І. С. Каленюк. – К.: Знання України, 2003. – 316 с.
10. Карамушка Л. Принцип гуманізації управління як один з провідних принципів освітнього менеджменту / Л. Карамушка // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5. – № 4. – С. 41–57.
11. Кузнецова С. В. Теоретико-методологические аспекты развития рынка образовательных услуг / С. В. Кузнецова // Новые технологии в образовании: приложение к журналу Современные наукоёмкие технологии. – 2008. – № 3. – С. 14–21.
12. Логачев В. Интеллектуальный капитал с позиции трудовой стоимости / В. Логачев, Е. Жернов // Экономист. – 2006. – № 9. – С. 36–41.
13. Малюк А. Глобалізація як процес виникнення інформаційного суспільства / А. Малюк // Соціологія: теорія, методи,

- Sociology: theory, methods, marketing]. *Sotsiologhiya: teoriya, metody, marketynh* [Sociology: theory, methods, marketing], No. 4, P. 20–39 [in Ukrainian].
14. Matyuk, T.V. (2014). *Vzaiemozviazok osvity i sotsialno-ekonomichnoho rozvytku suspilstva* [Interconnection of education and socio-economic development of the society: PhD thesis]. State Higher Educational Institution "National Mining University". 19 p. [in Ukrainian].
15. Mikhneva, S.G. (2003). *Intellektualizatsiia ekonomiki: innovatsionnoe proizvodstvo i chelovecheskii kapital* [Intellectualization of the economy: innovative production and human capital]. *Innovatsii* [Innovations], No. 1. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Economy/2005_25/25-4.pdf [in Russian].
16. Nikolaienko, S. (2007). *Reitynhovi systemy – skladovi natsionalnoho monitorynhu yakosti vyshchoi osvity* [Rating systems – components of the national monitoring of the quality of higher education]. *Vyshcha shkola* [Higher school], No. 4, P. 3–14 [in Ukrainian].
17. Obolenska, T.Ye. (2001). *Marketynh osvitnikh posluh: vitchyznyanyu i zarubizhnyy dosvid* [Marketing of educational services: domestic and foreign experience: monograph]. Kyiv. 208 p. [in Ukrainian].
18. Osovskaya, H.V., Yushkevych, O.O., Zavadskiy, Y.S. (2009). *Ekonomichnyi slovnyk* [Economic Dictionary]. Kyiv: Kondor. 358 p. [in Ukrainian].
19. Popov, E.N. (1992). *Uslugi obrazovaniia i rynek* [Education Services and the Market]. *Rossiiskii ekonomicheskii zhurnal* [Russian Economic Journal], No. 6, P. 21–32 [in Russian].
20. Predborskyi, V.A., Harin, B.B., Kukharenko, V.D. (2007). *Ekonomichna teoriia: pidruchnyk dlia vuziv* [Economic theory: a textbook for universities]. Eds. V.A. Predborskyi. Kyiv: Kondor. 492 p. [in Ukrainian].
21. Chekalovska, H.Z. (2016). *Suspilne blaho osvitnikh posluh v systemi stymuliuvannia rozvytku "novoï ekonomiky"* [Public benefit of educational services in the system of stimulating the development of a "new economy": Thesis of the candidate of economic sciences: 08.00.01]. *Ternopil'skyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet*. 249 p. [in Ukrainian].
22. Chukhno, A.A. (2003). *Postindustrialna ekonomika: teoriia, praktyka ta yikh znachennia dlia Ukrainy* [Post-industrial economics: theory, practice
- маркетинг. – 2015. – № 4. – С. 20–39.
14. Матюк Т. В. *Взаємозв'язок освіти і соціально-економічного розвитку суспільства*: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки / Т. В. Матюк; Держ. вищий навч. закл. "Нац. гірн. ун-т". – Д., 2014. – 19 с.
15. Михнева С. Г. *Интеллектуализация экономики: инновационное производство и человеческий капитал* [Электронный ресурс] / С. Г. Михнева // *Иновации*. – 2003. – № 1. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Economy/2005_25/25-4.pdf.
16. Николаенко С. *Рейтингові системи – складові національного моніторингу якості вищої освіти* / С. Николаенко // *Вища школа*. – 2007. – № 4. – С. 3–14.
17. Оболенська Т. Є. *Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід*: монографія / Т. Є. Оболенська. – К., 2001. – 208 с.
18. Осовська Г. В. *Економічний словник* / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. – К.: Кондор, 2009. – 358 с.
19. Попов Е. Н. *Услуги образования и рынок* / Е. Н. Попов // *Российский экономический журнал*. – 1992. – № 6. – С. 21–32.
20. Предборський В. А. *Економічна теорія: підручник для вузів* / В. А. Предборський, Б. Б. Гарін, В. Д. Кухаренко; ред. В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2007. – 492 с.
21. Чекаловська Г. З. *Суспільне благо освітніх послуг в системі стимулювання розвитку "нової економіки"*: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / Г. З. Чекаловська; Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2016. – 249 с.
22. Чухно А. А. *Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України* / А. А. Чухно. – К.:

- and their significance for Ukraine]. Kyiv: Lohos. 631 p. [in Ukrainian].
23. Iasin, E. (2003). Nerynochnyi sektor: strukturnye reformy i ekonomicheskii rost [Non-market sector: structural reforms and economic growth]. Moscow: Fond «Liberalnaia missiia» [in Russian].
24. Ilich, L.M. (2017). Vzaiemodiia rynkiv pratsi ta osvity: sutnist, kharakterni rysy ta model funktsionuvannia [Interaction of Labor and Education Markets: Essence, Characteristics and Model of Functioning]. *Ekonomika ta derzhava* [Economics and the State], No. 4, P. 69–74 [in Ukrainian].
25. Goncharova, L.I. (2009). Sushchnost rynku obrazovatelnykh uslug kak sotcialno-ekonomicheskoi sistemy [The essence of the educational services market as a socio-economic system]. *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo ekonomicheskogo universiteta* [Bulletin of the Samara State University of Economics], No. 9 (59), P. 26–29 [in Russian].
26. Larina, A.V. (2016). Osobennosti i problemy rossiiskogo rynku obrazovatelnykh uslug [Features and problems of the Russian educational services market]. *APRIORI: Elektronnyi nauchnyi zhurnal. Serii: gumanitarnye nauki* [APRIORI: Electronic Scientific Journal. Series: Humanities], No. 4. Retrieved from: <http://apri-ori-journal.ru/serial/4-2016/Larina.pdf> [in Russian].
27. Zotov, V.N. (2002). Razrabotka strategii i taktiki marketingovoi deiatelnosti vuzov na rynke obrazovatelnykh uslug i nauchno-tekhnicheskoi produktcii [Development of strategy and tactics of marketing activity of high schools in the market of educational services and scientific and technical production: Abstract of the dissertation]. Moscow: REA im. G.V. Plekhanova [in Russian].
28. Nerovnia, T.N., Korchinskii, A.A., Grechko, M.V. (2012). Rynok obrazovatelnykh uslug: institucionalnaia kharakteristika, struktura, osnovnye determinanty [Educational services market: institutional characteristics, structure, main determinants]. *Ekonomicheskii Vestnik Iuzhnogo federalnogo universiteta* [Economic Bulletin of the Southern Federal University], No. 3, Part 2, P. 17–20 [in Russian].
29. Khashirov, O.A. (1993). *Predprinimatelstvo v sfere uslug* [Entrepreneurship in the service sector: monograph]. St. Petersburg [in Russian].
- Логос, 2003. – 631 с.
23. Ясин Е. Нерыночный сектор: структурные реформы и экономический рост / Е. Ясин. – М.: Фонд «Либеральная миссия», 2003. – С. 23–40.
24. Ільч Л. М. Взаємодія ринків праці та освіти: сутність, характерні риси та модель функціонування / Л. М. Ільч // *Економіка та держава*. – 2017. – № 4. – С. 69–74.
25. Гончарова Л. И. Сущность рынка образовательных услуг как социально-экономической системы / Л. И. Гончарова // *Вестник Самарского государственного экономического университета*. – 2009. – № 9 (59). – С. 26–29.
26. Ларина А. В. Особенности и проблемы российского рынка образовательных услуг [Электронный ресурс] / А. В. Ларина // *APRIORI: Электронный научный журнал. Серия: гуманитарные науки*. – 2016. – № 4. – Режим доступа: <http://apri-ori-journal.ru/serial/4-2016/Larina.pdf>.
27. Зотов В. Н. Разработка стратегии и тактики маркетинговой деятельности вузов на рынке образовательных услуг и научно-технической продукции: автореф. дис. ... канд. экон. наук / В. Н. Зотов. – М.: РЭА им. Г.В. Плеханова, 2002.
28. Неровня Т. Н. Рынок образовательных услуг: институциональная характеристика, структура, основные детерминанты / Т. Н. Неровня, А. А. Корчинский, М. В. Гречко // *Экономический Вестник Южного федерального университета*. – 2012. – № 3. – Ч. 2. – С. 17–20.
29. Хаширов О. А. Предпринимательство в сфере услуг: монография / О. А. Хаширов. – СПб., 1993. – С. 31–45.